

SPOMINSKA KNJIGA

OB ODKRITJU SPOMENIKA

IVANU CANKARJU 10. AVGUSTA 1930

NA VRHNIKI

Na Vrhniki so 10. avgusta 1930 odkrili spomenik rojaku-pisatelju Ivanu Cankarju, svojemu »velikemu sinu«. Od pobude za postavitev spomenika konec leta 1918 do njene izpolnitve je preteklo skoraj dvanajst let. Povezano je bilo najprej s finančnimi težavami in nato še z izborom kiparja in mesta postavitve. Žirija uglednih umetnikov in poznavalcev umetnosti, slikar Rihard Jakopič in Matej Sternen, arhitekt Jože Plečnik in umetnostna zgodovinarja dr. France Stele in dr. Stanko Vurnik, je izbrala med na razpis predloženimi osnutki delo kiparja Lojzeta Dolinarja, vrhniški Odbor za postavitev spomenika Ivanu Cankarju (predsednik Fran Jurca, tajnik Slavko Vuk, blagajnik Lovro Rogelj in člani Josip Brenčič, Franc Golmajer, Marija Jurjevčič, Vencelj Malavašič in Ivan Tischler) in »vrhniško ljudstvo« je izbralo delo akademskega kiparja Ivana Jurkoviča¹, ki je bilo po njihovem mnenju najbolj podobno njihovem rojaku. Denar so prizadevno zbirali Vrhnikičani, ki so tudi z donacijami in s prostovoljnimi delom veliko pomagali pri sami postavitvi spomenika. Največ denarnih sredstev so zbrali slovenski izseljenci

v Ameriki. Zato so bili tudi prepričani, da imajo polno pravico do izbora, saj je bil spomenik ljudstvu všeč.¹

Odkritja spomenika Ivanu Cankarju se je pozneje spominjal Ivan Jurca², takrat 17-letnik, eden izmed sedmih otrok Frana Jurce, vodje Kmetске hranilnice in posojilnice na Vrhniki in vrhniškega predsednika Odbora za postavitev Cankarjevega spomenika. V svojih spominih je zapisal: *»Konec avgusta 1930 leta je bila na Vrhniki velika Cankarjeva proslava z odkritjem njemu postavljenega spomenika, ki ga je po sprejetem osnutku izdelal kipar Jurkovič iz Zagreba. Spomenik predstavlja sedečega zamišljenega pisatelja na štirih granitnih pohorskih podstavkih. Proslave so se udeležili številni ugledni ljudje iz Vrhnike, Ljubljane in ostalih krajev, ki so spoštovali našega pisatelja. Na predvečer velikega dogodka je bil v kulturnem domu na Vrhniki prirejen Cankarjev večer, ki je lepo uspel s predstavitev celotnega Cankarjevega književnega opusa, ki ga je pisatelj napisal v svojem dokaj kratkem življenju in na katerega mora biti ponosen vsak Slovenec.*

Na dan odkritja spomenika je bila na Vrhniki velika parada s sprevedom številnih Vrhnčanov in njihovih društev z godbo po vrhniških cestah. Na častni tribuni so bili odlični gosti, tudi nekateri Cankarjevi sorodniki: njegov brat Karel, ki je kot visok cerkveni predstavnik živel v Sarajevu, njegov bratranec dr. Izidor Cankar, priznani ume-tnostni zgodovinar in nekaj let veleposlanik naše države v Argentini in France Cankar, ki je živel v Kočevju in mnogo prispeval k kulturnemu življenju tega kraja. Proslavo je lepo počastilo več govornikov, zelo dober in priznan pa je bil tudi slavospev Cankarju, ki ga je sestavil moj brat France, ki je imel pe-sniško žilico, prebral ga je pa recitator, učitelj Pavel Japelj iz vrhniške šole.

Vse priprave na Cankarjevo proslavo in od-kritje je vodil moj pokojni oče, ki je bil so-šolec in prijatelj Ivana Cankarja, ki je tudi večkrat pri mojem očetu zaprosil za honorar kot predujem za knjižna dela, katera je imel v pripravi. Moj oče je namreč vodil krajev-no hranilnico in posojilnico na Vrhniki. Za kritje stroškov v zvezi s postavitvijo spome-nika je pokojni oče dobil največ sredstev od vrhniških izseljencev v Ameriki, nekaj pa tudi s sredstvi, ki so se zbirala po vrhniških hišah. Pri tem je v glavnem sodelovala pred-vsem moja sestra Ivka, jaz pa malo manj. Že kot dijak sem bil velik »cankarjevec« in tudi jaz dal svoj delež k nastajanju spome-nika, saj sem še z nekaterimi drugimi dijaki pomagal pri postavitvi škarpe – obzidja za Cankarjevim kipom.«

Na dan odkritja spomenika spominja tudi ohranjena spominska knjiga z okrog 400 podpisi udeležencev. Knjiga (12,5 x 19,5 cm)³ je vezana v svetlozelene, s svilo obleče-ne platnice z zlatim napisom SPOMINI, in z zlato obrezo. Šteje 50 listov ali 100 strani, od tega je popisanih 48 strani, ostale so prazne. Na notranji prvi strani je s črnilom s tiska-

nimi črkami napisano: Odkritje spomenika – I. Cankarju – 10. avgusta 1930. Podpisi, žal, niso vsi čitljivi. To so podpisi le manjšega dela prisotnih na odkritju spomenika, saj je bilo na njem več tisoč udeležencev.

Odbor za postavitev Cankarjevega spomenika na Vrhniki je očitno dal spominsko knjigo v podpis le ožjemu krogu udeležencev odkritja spomenika, med njimi Cankarjevim sorodni-kom, prijateljem, predstavnikom oblasti, kul-turnih, prosvetnih in drugih ustanov, društev, organizacij in skupnostim, posameznikom iz ožje in širše domovine ter tujine, sodelujočim na proslavi, vsem, ki so kakorkoli sodelovali v prizadevanjih za postavitev spomenika in pri-pravi proslave ter ljudskega slavlja po odkri-tju, predvsem z zbiranjem denarja in drugimi donacijami, prostovoljnim delom itd., največ seveda prebivalcem Vrhnike in okoliških kra-jev. Nekateri podpisniki so navedli tudi svoje poklice in nazive, kraje, od koder prihajajo in dodali kratka posvetila Cankarjevi osebnosti. Po navedbah poklicev in nazivov, krajev ter držav in njihovi povezanosti s Cankarjem, čeprav, žal, le v manjši meri, se vidi, kako so cenili njegovo literarno delo in kako širok krog ljudi ga je spoštoval, saj so bili udele-ženci vseh vrst poklicev in z vseh območij Slovenije, številni iz krajev, ki so po rapalski pogodbi pripadali kraljevini Italiji, z obmo-čij Jugoslavije in Združenih držav Amerike. Med udeleženci so bili tako prosvetni delav-ci (učiteljice in učitelji, profesorji), doktorji, inženirji, pisatelji in pesniki, slikarji, glasbe-niki, igralci, dijaki in študenti, uslužbenci, trgovci, obrtniki, delavci, kmetje ...

Med prvimi se je podpisal del članov vrh-niškega odbora za postavitev Cankarjevega spomenika, predsednik Fran Jurca, tajnik Slavko Vuk, blagajnik Lovro Rogelj, člani odbora Josip Brenčič, Tinca Verbič (je naj-več pomagala pri zbiranju denarnih prispev-kov na Vrhniki⁴), fotograf Ivan Tischler, avtor

Fran Jurca predsednik
 Tinca Verbič
 Josip Brenčič
 Slavko Vuk
 tajnik odbora
 za Cankarjev spomenik
 Lovro Rogelj
 blagajnik
 Jurkovič Ivan
 akad. kipar
 Pavle Japelj
 Katinka Furlan
 Vera Koritzkij

Prva stran iz spominske knjige: Fran Jurca, predsednik/Odbora za Cankarjev spomenik/; (ime nečitljivo);
 Tinca Verbič; Josip Brenčič; Slavko Vuk, tajnik odbora za Cankarjev spomenik; Lovro Rogelj, blagajnik
 Jurkovič Ivan, akad. kipar
 Pavle Japelj
 Katinka Furlan
 Vera Koritzkij.

spomenika akademski kipar Ivan Jurkovič, govorniki Fran Saleški Finžgar, občinski svetnik za mesto Ljubljana A. Likozar in vrhniški župan dr. Janko Marolt in Anton Jurca, donator tovarnar in veleposestnik Josip Lenarčič in njegov sin ing. Milan Lenarčič (darovali so granit za podstavek in odstopili prostor za slavlje) ter recitator slavnostne pesmi učitelj Pavle Japelj. Kolikor se je dalo ugotoviti, so se od sodelujočih na proslavi podpisali še avtor slavnostne pesmi v čast odkritju študent prava France Jurca, člani vrhniške godbe: Jože Grom (vodja), Ivan Jerina, Franjo Zajec, Franc Žnidaršič, Franjo Pellán, Ivan Mihevc, Jožef Umek, Ivan Slavc, Ignacij Jerina, Josip Zalar, Franc Langenvalter in Anton Štefančič s posvetilom *Svojemu največjemu rojaku vrhniški godbeniki, geograf France Habe* (govornik na svečani akademiji na predvečer odkritja spomenika), zastopnik Zbornice za trgovino in obrt Ivan Ogrin (govornik na zaključnem banketu), dr. Bartolomeo de Calvi, profesor na univerzi v Mantovi, prevajalec Cankarjevih del v italijanščino (zahvalni govor na banketu). Med podpisi, ki jih nismo prebrali, je prav gotovo še veliko prostovoljcev in domačinov z Vrhnike in okoliških krajev.

V imenu oblasti, raznih skupin, društev, zvez, organizacij itd. so podpisani njihovi predstavniki, tako npr.: mestne občine Ljubljana (A. Likozar), poveljstva divizije Dravske banovine (generalštabni polkovnik Miličević), Udruženja jugoslovenskega učiteljstva, poverjenišтво Ljubljana (predsednik Skulj, tajnik Josip Kobal), Jugoslovenskega profsorskega društva (prof. Franc Jeran, predsednik), učiteljstva ljutomerskega sreza (Anica Sterger), Kranjskega učiteljskega društva (Josip Lapajne), Vodnikovega društva (dr. Pavel Karlin, predsednik, dr. Ivan Lah, tajnik), Ljubljanske Glasbene Matice (Anton Lovše), Pevskega zbora Glasbene Matice Ljubljana (Karl Lasbacher, blagajnik), Pevskega zbora »Slavec«, Ljubljana, muzike

48. Pešpolka na Vrhniki, godbenega društva Vrhnika (kapelnik Jan Ulman), Jugoslovanske strokovne zveze (Pitako), Prosvednega društva Vrhnika (Peter Habič), Društva Soča (Simčič), Jadranske straže (podpredsednik Stupica), Slovenske dijaške zveze (Etbin Bojc), S. J. S. U. (Saveza jugoslovenskih študentskih udruženja) »Preporod« (Josip Zamljen), novomeškega dijaštva, društva Sokol Žalec (Jana Dereani, žena okrajnega glavarja Konjice), društva Sokol Litija Šmartno (Vojko Šribar), društva Sokol Dol. Logatec (Smole) in društva Sokol Konjice, društva »Ženski pokret« (Olga Potočnik), Smučarskega kluba Ljubljana (Frank Stane, Rebec Nikolaj) in Kegljaškega kluba »Kolizej« (Nikolaj Rebec), zastopniki vasi Žažar (Velkavrh – Lavrin Kristina in Frida Švara), za OST. (Jereb Joža). Nekateri od njih so pripisali še kratka posvetila, npr. za Prosvedno društvo Vrhnika: »*Svojemu rojaku*«, za Pevsko društvo Slavec: *Največjemu slovenskemu pisatelju*, za društvo Sokol Žalec: *Poklanjamo se v globokem spoštovanju spominu velikega Cankarja* in za društvo Sokol Litija Šmartno: *Klanjamo se spominu velikega mojstra in pisatelja Iv. Cankarja*.

Številni so podpisi slovenskih izseljencev iz Združenih držav Amerike, saj je bilo odkritje spomenika v času, ko so v večjem številu prihajali na obisk v domovino. Med njimi jih je bilo največ iz Chicaga, Clevelanda in Detroita, kjer so ustanovili tudi poseben odbor za zbiranje prispevkov za Cankarjev spomenik na Vrhniki, in so zanj zbrali tudi največ sredstev. Glavni pobudnik in tudi predsednik odbora v Detroitu je bil Anton Jurca. Seveda se je udeležil odkritja in bil na njem tudi govornik, v spominsko knjigo pa je napisal: *Slava mu geniju Ivanu Cankarju iz dalne Amerike*. Poleg njega so se vpisali in navedli tudi kraje svojega bivanja še: Frances Robsel, Kenosha Wis Amerika; Gertrude Rode Waukegan, Illinois U. S. A.;

Za Udruženje jugoslovencu-
skega učiteljstva - poverje,
mesto Ljubljana
10/8 1930.

Ing. Kobal
tajnik
Za mesto Ljubljana
~~pr. A. Likozar~~
Ing. Milan Lenarčič
Jos. Lenarčič

Druga stran iz spominske knjige:
Za Udruženje jugoslovanskega učiteljstva - poverjeništvo Ljubljana, 10. 8. 1930, Skulj, pov., Jos. Kobal, tajnik
Za mesto Ljubljana, A. Likozar
Finžgar
Ing. Milan Lenarčič, Jos. Lenarčič.

Frances Robsel
Kenosha Wis Amerika

Jennie Celarec
Waukegan, Illinois, U.S.A.

Gertrude Rode
Waukegan, Illinois U.S.A.

Srečko Vittori
Jakoučič Ema
Frank Jurca

Chicago Ill U.S.A.

Štefan Lovričević

Gabriela Schmidt
Detroit Mich
U.S.A.

Angela Čebular

Tretja stran iz spominske knjige:

Frances Robsel, Kenosha Wis Amerika; Jennie Celarec, Waukegan, Illinois, USA;
Gertrude Rode, Waukegan, Illinois USA; Srečko Vittori; Jakoučič Ema; Frank Jurca, Chicago, Illinois US Amerika;
(ime nečitljivo); Gabriela Schmidt Detroit, Michigan USA;
Angela Čebular.

Jennie Celarec, Waukegan, Illinois, U. S. A.; Gertrude Rode Waukegan, Illinois U. S. A.; Frank Jurca Chicago, Illinois, US Amerika; Gabriela Schmidt Detroit, Michigan U. S. A.; Josephine Stular Detroit, Michigan; Frank Gaber – za Detroitске Slovence; Ana Cankar Detroit, Michigan; Irma Kalan, Cleveland, Ohio, U. S. A.; Agnes Kalan Američanka; Frank Zajc, Rude A. Trošt iz New Yorka; Rose Stegovec in Louis Stegovec Cleveland, Ohio; Frank Brence Chicago, Illinois, Amerika. To so le tisti, ki so pri podpisu navedli tudi, od kod prihajajo, čeprav je podpisanih več.

Od takrat in kasneje bolj znanih Slovencev so podpisani, poleg že nekaterih omenjenih: slikar, ilustrator in karikaturist Maksim Gaspari in njegov brat Tone Gaspari, gledališka igralka in pedagoginja Mila Šaričeva, članica Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, pisatelj, pesnik, publicist, urednik časnika »Jugoslovan« Ludvik Mrzel, pesnik, pripovednik, prevajalec in urednik literarne revije »Ljubljanski zvon« Fran Albreht, mladinska pesnica in pisateljica Vera Albrehtova, pesnica in prevajalka Lilly Novy, skladatelj Marij Kogoj, pravnik, politik, univerzitetni profesor dr. Andrej Gosar, člani družin Baebler in Kraigher.

V spominski knjigi so zanimiva posvetila, ki so jih podpisniki dodali k svojim imenom, ki vsa, prav tako kot podpisi niso čitljiva. Nekatera od njih objavljamo tako, kot si sledijo v knjigi:

Ivo Petrić rodом Idričan se klanja imenom zaslužjenih Idričanov velikemu pisatelju Ivanu Cankarju. Tone Hvala, ki je prišel iz skrajnih meja slovenske domovine. Istotako Pavel Kogej sedaj učitelj v Preddvoru.

Za uspomenu Isidor Geranić st. teh., Beograd, Ivan Geranić (?) stud. prava, Niš.

Svojemu dragemu krstnemu boterčku: večna

slava! Marjan Lamut, šestošolec.

Pobratimu Ivanu Cankarju slava! Fran Vesel

Dr. Pajnič – »Konfiscirani pravičnik«.

Slava Tebi in Tvoji majki! Irma (nečitljivo)

Izklesan si iz kamna za poznejši rod – a mi, ki smo v življenju Te ljubili – te vidimo in srečamo še vsepovsod! Dr. Lamut, Mara Lamutova

Klanjam se Tvojim romanom Ivan ... Velikemu mojstru – pisatelju »Hlapcev« – za primorsko mladino (nečitljivo)

V imenu Slovenske dijaške zveze se poklanjam spominu Ivana Cankarja. Etbin Bojc

Največjemu slovenskemu pisatelju Pevsko društvo »Slavec«, Blatnik, predsednik

Klanjamo se spominu velikega mojstra in pisatelja Iv. Cankarja – za Sokola Litija Šmartno Vojko Šribar

Ob priliki slovesnega odkritja v imenu Cankarjeve rodbine iz Žirov Malči Cankarjeva

Slava trpinu, ki daje narodu večnih spominov učitelj Ludvik Zorzut

Svojemu učitelju in geniju slovenskega naroda na dan odkritja njegovega spomenika!

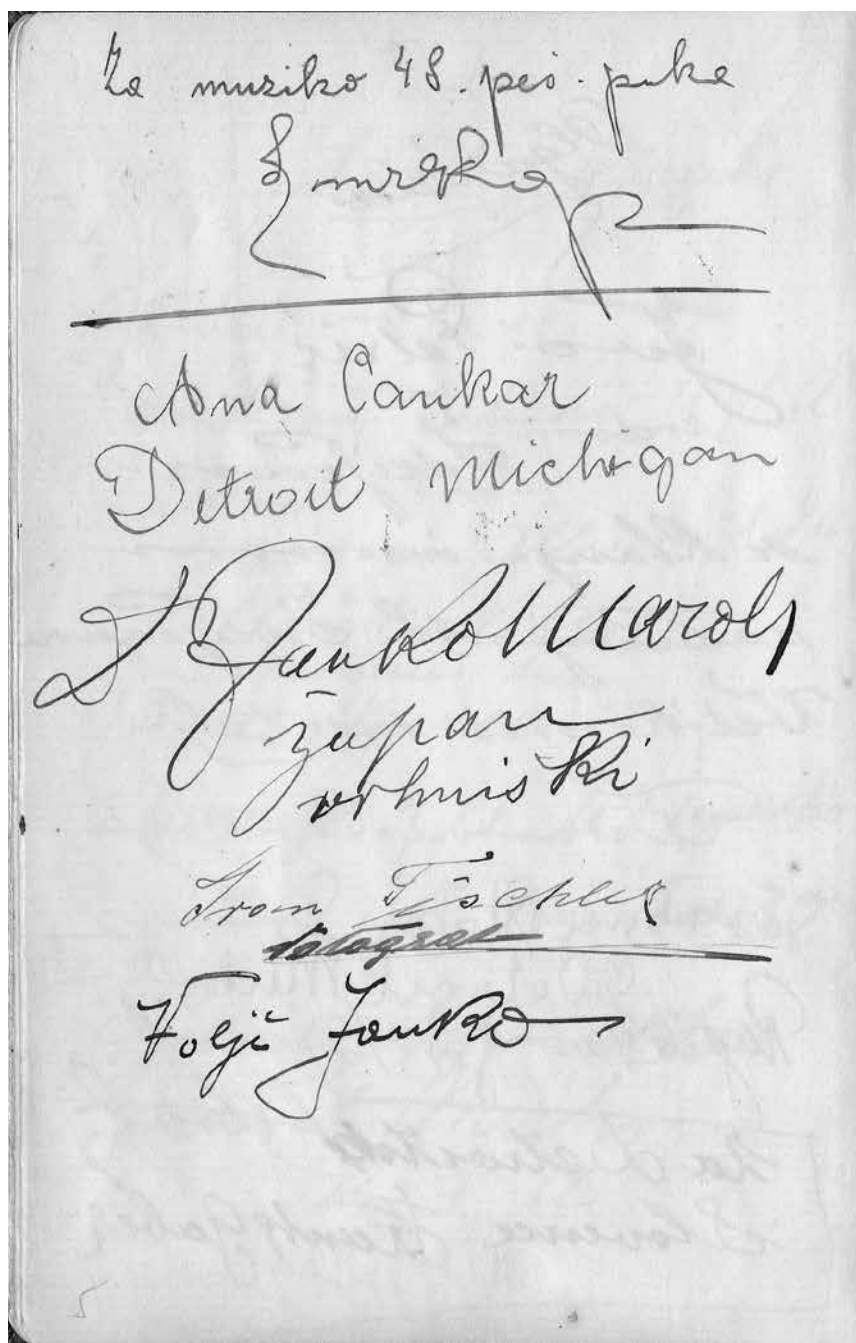
Večna slava Cankarju! Etbin Bojc

Slava Tebi Ivan Cankar – Jager Emil

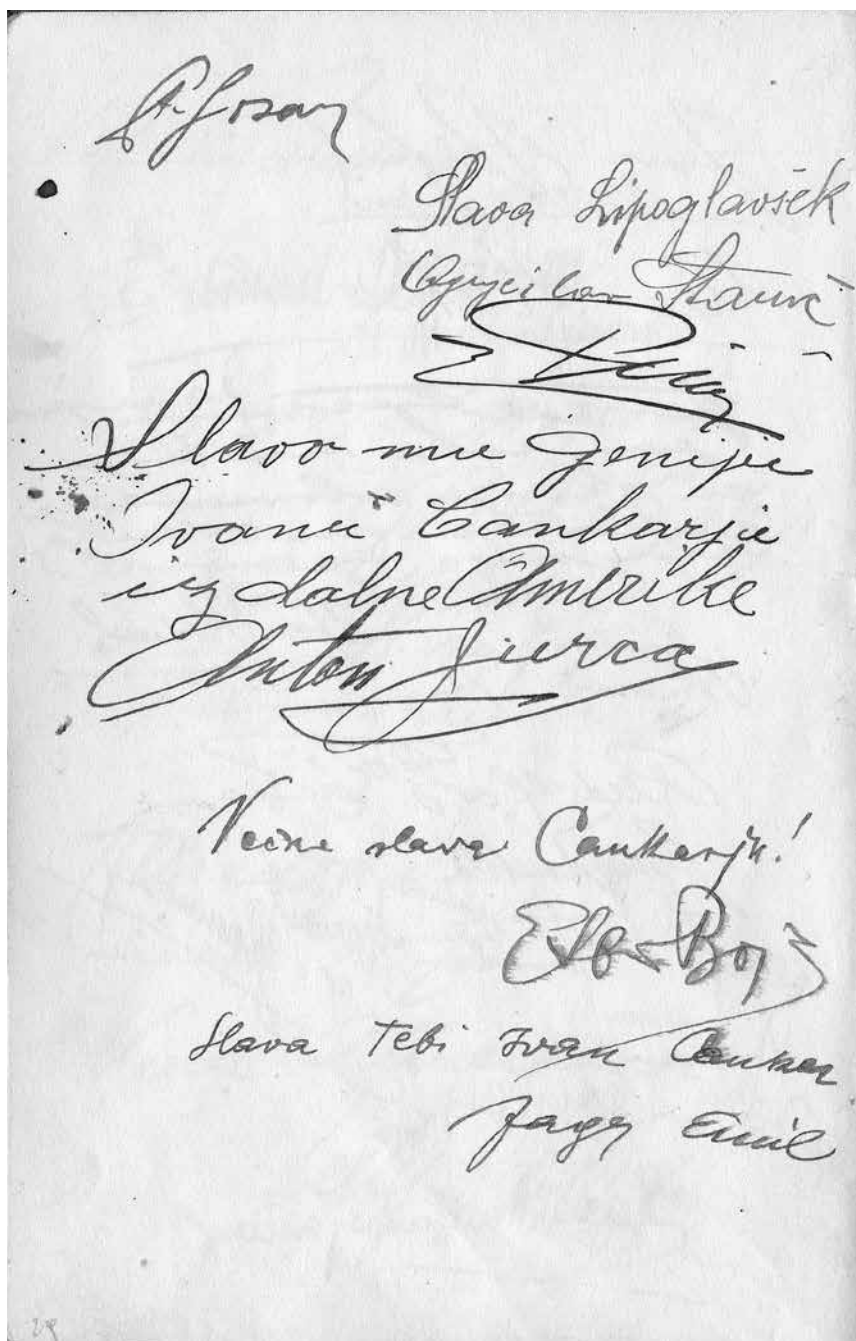
Franc Gregorič v imenu zaslužjenih goriških Slovencev!

Dr. Milka Rožičeva, Dr. Rožič Valentin, Tvoj znanec – hlapec iz Celovca in Ljubljane

Oboževatelj njegovih nesmrtnih del. Potočnik

Peta stran iz spominske knjige: Za muziko 48. peš. puka (ime nečitljivo)
Ana Cankar Detroit Michigan
Dr. Janko Marolt, župan vrhniški
Ivan Tischler, fotograf
Voljč Janko.

Devetindvajseta stran iz spominske knjige: Dr. A. Gosar
Slava Lipoglavšek; Ognjeslav Stanič; (ime nečitljivo)
Slavo mu geniju Ivanu Cankarju iz dalne Amerike Anton Jurca
Večna slava Cankarju! Etbin Bojc
Slava Tebi Ivan Cankar Jager Emil

Svojemu največjemu rojaku

vrhniški godbeniki

Ivan Jerina

Franjo Zajec

Žnidaršič Franc.

Grom Jože

Pellon Franjo

Mihovec Ivan.

Umek Jožef

Slavc Ivan

Jerina Ignacij

Josip Zalar

Franc Langenvalter.

Anton Štefančič.

Devetinštirideseta stran iz spominske knjige:

Svojemu največjemu rojaku vrhniški godbeniki Grom Jože, Ivan Jerina, Franjo Zajec, Žnidaršič Franc,

Pellon Franjo, Mihovec Ivan, Umek Jožef, Slavc Ivan, Jerina Ignacij,

Josip Zalar, Franc Langenvalter,

Anton Štefančič

Zvone, avto taksi Ljubljana

Cankarju slava! Tomo Jerala

Frida Triplat v spomin Cankarju

*Mojemu nekdanjemu šolskemu sostanovalcu
v Streliški ulici št. 3 nepozabni »slava« – Karl
Kavčič (?)*

*Veliki genij! Slava Ti! Pavla Petrovič, Marija
Petrovič, Angela Metlar, Brus Lojzka, Pepca
Gorenc*

Živijo rudeči Cankar – Ivan Čamernik

*Slava rdečemu Cankarju – Hribernik, Ivan
Lupše, Anica Lupše, Milan Lupše, Ignac
Jeršek*

*Cankarjevemu geniju se klanjajo njegovi lju-
bitelji – Frank Stane, jurist*

*Svojemu geniju Vrhniške rojakinje – Anica
Frčaj, F. Krašovec, Minka Kotnik, Oblak
Karolina, Orozsy Erika*

*Našemu rojaku Jezerci v spomin – Leop.
Pristavec, Jos. Jurče (nečitljivo)*

*Pel si o svobodi in ali je bila Tvoja pesem usli-
šana? I. Ravbar*

*V imenu novomeškega dijaštva se klanja naj-
večjemu slovenskemu geniju ... France (prii-
mek nečitljiv)*

*Obisk Vrhniki v počaščenje Cankarju (ime
nečitljivo), Ivan Prešeren*

*Za Prosvetno društvo Vrhnika svojemu roja-
ku Peter Habič*

Spominska knjiga, v katero se je podpisalo stotine udeležencev in izrazilo svoje spoštovanje in privrženost pisatelju, je dragocen dokument tistega časa. Nastal je neposredno v dogajanju ob odkritju spomenika in prispeva k živi sliki tega pomembnega dogodka.

Opombe

- 1 Ivan Jurkovič (Ljubljana 4. 11. 1893 - 10. 8. 1934 Ljubljana), kipar. Šolal se je na obrtni šoli v Ljubljani. Leta 1925 je diplomiral na akademiji na Dunaju. Od leta 1932 je poučeval na Tehnični srednji šoli v Ljubljani.
- 2 Glej članek Damir Globočnik, Cankarjev spomenik na Vrhniki.
- 3 Ivan Jurca, Moji spomini, Vrhnika 2003 in 2005 (2. del), fotokopija v arhivu Muzejskega društva na Vrhniki.
- 4 Hrani jo Muzejsko društvo na Vrhniki.
- 5 Glej prispevek Vesne Marinič – Ivan kot Vrhničan. Le najstarejši še pomnijo Cankarja, Vrhniški razgledi, leto 12 (2011). Muzejsko društvo Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem, Vrhnika.